

ንምዕጣቅ ምስራሕ

ገጽታ ላሕሚ እዚ ሕማም፡

አብዚ እዋን 40 ሚልዮን ዝግመቱ ህዝብታት ዓለም ተሰከምቲ ኤች.አይ.ቪ ኩይኖም ይነበሩ ኣለዉ። ድሮ 25 ሚልዮን በዚ ሕማም እዚን ምስኡ ዝተኣሳሰሩ ካልኣት ሕማማትን ሞይቶም ኣለዉ። ምልባዕ እዚ ሕማም ብዓለም ደረጃ ኢዩ። ስለዚ ከኣ ኢዩ ብዓለም ደረጃ ዝልሕም ሕማም ምዃኑ ዝፍለጥ።

ኤች.አይ.ቪ ኣብ ነብሲ ወከፍ ሃገር እዛ ዓለም ኣሎ። ይኹን እምበር ኣብ ገለ ሃገራት ብዝለዓለ ዝርግሐ ይርከብ። ንኣብነት ኣብ ሳብ ሰሃራ ኣፍሪቃ ዝለዓለ መጠን ዝርግሐ ኣሎ። ስለዚ ከኣ ኣብ ዝተፈላለዩ መዳይ እቲ ሕብረተ ሰብ ዝኸበደ ጸር ኣለዎ።

በዚ ሕማም ዝስዕብ ሞት ነቶም ዝሞቱ ጥራሕ ኣይኩነን ዝሃሲ። ንሕክምናን ክንክንን ዝወጽእ ዋጋ ኣሎ ዝብሃል ሃብቲ ኣባላት ስድራ ቤት ኢዩ ዝመጥጥ። እቶም ኣብ ኣፍሪባ ዕድመ ዝርከቡ ይሓሙ። ስለዚ ብምሉኡ ሓይሊ ዕዮ ይጥቃዕ።

ወለዶም ዝሞቱዎም ቁልዑ ይዝኸትሙ። ገለ ኣብ ግዜ ጽንሲ ዝተለኸፉ ቁልዑ ሞት ይጽብዩ። ሳብ ሰሃራ ኣፍሪቃ 14 ሚልዮን ዝግመቱ ብሰንኪ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ዝዝኸተሙ ቁልዑ ኣለዉዎ።

ብዛዕባ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ክንዛረብ ከለና፣ ዘለና ኩነታት ኤች.አይ.ቪ ብዘየገድስ ብዛዕባ ንኹሉና ከጋጥመና ዝኸእል ኢና ንዛረብ ዘሎና። ምልሓም እዚ ሕማም ንምሉእ ዓለም ዘንጸላሉን ንሕብረተ ሰባትን ስድራ ቤታትን ዘጥቅዕን ኢዩ። ዘስካሕክሕ ሳዕቤን እዚ ሕማም እቲ ኣብ ሚልዮናት ዝኸታማት ዝስዕቦ ዝነውሐ ማህሰይቲ ኢዩ። ሓደ ወለዶ ዝኣክል ብዘይመቐረትን ትምህርትን ወለዲ ክዓቢ፣ ብዘይ መነባባሪ ክተርፍን ከሎን መብዛሕትኡ ግዜ እውን ብሕብረተ ሰብ ክገብን ክንጸልን ይርከብ።

ዝኸነ ሰብ ኣብ ትምህርትን ምንቕቓሕን ዘርእዮ ጸዕሪ ኩነ ብውልቃዊ ምክንያቱ ተደሪኹ ወይ እውን ንሰብኣዊ ርህራሄ ወይ ንርግኣት ዓለምና ኢሉ ዝገብር ሓገዝ፣ ኣንፈት እዚ ዝላባዕ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ንምቅልባስ ኣገዳሲ ኢዩ። ልዕሊ ኩሉ ድማ ካብታ ዝዝኸተሙ ቁልዑ ትኣሊ እኖሓን ክሳብ ትምህርቲ መዘና ዝህብ ወይ ሚኒስተር ጥዕና ወይ እውን ሃብታም ገቢረ ሰናይ ገገደና እንተ ጌርና፣ ኢድን ጓንትን ኩይና ኣንጻር ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ክንቃልስ ንኸእል ኢና።

ደቡብ ኣፍሪቃ፡

ደቡብ ኣፍሪቃ ልዕሊ 47 ሚልዮን ህዝቢ ዘለዎን ዝሓየለ ቁጠባ ትውንንን ኣፍሪቃዊት ሃገር ኢያ። ኣብዛ ሃገር፡ ዕምሪ ደቂ ታባዕትዮ 47 ዓመት ክኸውን ከሎ ናይ ደቂ ኣንስትዮ ከኣ 49 ኢዩ። 34 ሚእታዊት ህዝባ ድማ ኣብ ትሕቲ መዐቀኒ መጠን ድኸነት ይነበር። ብትሕቲ 2 ዶላር ንመዓልቲ ይነበር።

ኣብ ደቡብ ኣፍሪቃ ካብ 5.5 ሚልዮን ንላዕሊ ሰባት ተሰከምቲ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ኩይኖም ይነበሩ። ኣብ ጎልማሳታት ዘሎ መጠን ዝርገሐ 18.8 ሚእታዊት ኢዩ። እዚ ማለት ከኣ ኣብ

ነብሲ ወከስ 5 ሰባት ሓደ ተሰካሚ ኩይኑ ይነበር ማለት ኢዩ። ኣብዚ እዋን፡ 1.2 ሚልዮን ግዝመቱ ቁልዑ ብምልባዕ እዚ ሕማም ዘኸተሞም ይርከቡ። ካብ እዚኣቶም፡ 240,000 ቁልዑ ተሰከምቲ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤይድስ ኩይኖም ይነበሩ።

ስዋዚላንድ፡

ኣብዚ እዋን፡ ብመጠን ዝርግሐ፡ ስዋዚላንድ ካብ ደቡብ ኣፍሪቃ ንላዕሊ ኣብ ዝኸፍአን ኣስጋእን ኩነታት ትርከብ። ሓደ ሚልዮን ህዝቢ ኣለዋ። ውሑድ ብዝሒ ህዝቢ ስለ ዘለዋ ከኣ እቲ ጠቅላላ ቁጽሪ ዝተሓተ ይመስል።

ብገምጋም፡ ዕምሪ ደቂ ኣንስትዮ 39 ዓመት ክኸውን ከሎ ናይ ደቂ ተባዕትዮ ከኣ 36 ኢዩ። ኣብዚ እዋን፡ 220,000 ሰባት ተሰከምቲ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤይድስ ኩይኖም ከም ዝነበሩ ይግመት። 33.4 ሚእታዊት ኣብ ክሊ ዕድመ 15ን 49ን ዝርከቡ ጎረምሳታ እዛ ሃገር ዝተንከፈ ኢዩ። ገና፡ ካብ እተን ኤች.ኣይ.ቪ/ኤይድስ ተሰከምቲ ኩይኖን ዝነበራን ኣዴታት ክኸኑና ዝጽቢያን 11 ሚእታዊት ጥራሕ ክንክን መደብ ምክልኻል ምምሕልላፍ ካብ ኣደ ናብ ውላደን ይረኽባ።

ኢትዮጵያ፡

ኢትዮጵያ ሓንቲ ካብተን ዝበዝሐ ህዝቢ ዘለወን ኣፍሪቃዊት ሃገር ኢያ። ብዝሒ ህዝባ 77 ሚልዮን ይግመት። ይኹን እምበር ዝርግሐ እዚ ሕማም ካብዘን ኣብ ላዕሊ ተጠቂሰን ዘለዋ ኣፍሪቃውያን ሃገራት ዝተሓተ ይብሃል። ህሉው መጠን ዝርግሐ እዚ ሕማም ኣብዛ ሃገር ፍሉጥ ኣይከውንን። 4 ሚእታዊት ምዃኑ ግና ይጥቀስ። UNAIDS ዝብሃል ውድብ ብዝበሎ መሰረት፣ ደረጃ እዚ ሕማም ኣብ ጎልማሳ ዕድመ ዝርከቡ ሰባት ካብ 0.9 ክሳብ 3.5 ሚእታዊት ኢዩ ዝዘርጋሕ።

እዚ ዝርግሐ እዚ እኳ ትሑት መጠን እንተ መሰለ፣ ዝበዝሐ ህዝቢ ክሳብ ዘለዋ ሓንቲ ቤት ዝለዓለ ተሰከምቲ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤይድስ ኩይኖም ዝነበሩላ ሃገር ኢያ። 80 ሚእታዊት ኢትዮጵያውያን ብትሑቲ 2 ዶላር ንመዓልቲ ይነበሩ። ዕምሪ ሰባት እውን ኣብ 50 ዓመት ዝተሓጽረ ኢዩ።

ብመሰረት እቲ ዘይተረጋገጸ ኩነታት መጠን ዝርግሐ እዚ ሕማም፣ ካብ ፍርቂ ክሳብ 1.3 ሚልዮን ሰባት ተሰከምቲ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤይድስ ኩይኖም ከም ዝነበሩ UNAIDS ይግመት። መንግስታውያን ሰነዳት ግና ኣብ 1.6 ሚልዮን የቀምጥዎ። ምስ ኤይድስ ብዝተሓሳሰሩ ሕማማት ዝዘኸተሙ 900,000 ዝኸኑ ክህልዉ ተኸእሎ ኣሎ። ካብ እዚኣቶም 25 ሚእታዊት ጥራሕ ትምህርቲ ይከታተሉ።

ኣብዚ እዋን፡ ካብ ከተማታት ወጻኢ መርመራ ንምክያድ ከቢድ ስለ ዝኸኑን ከምኡ እውን ካብ 1 ሚእታዊት ዝውሕዳ ካብ እተን ተሰከምቲ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤይድስ ኩይኖን ዝነበራ ኣዴታት ጥራሕ ኣብ መደብ ምክልኻል ምምሕልላፍ ካብ ኣደ ናብ ውላድ ስለ ዝሳተፋ ንጹር ኣሃዛዊ ሰሌዳ ኣይክህሉን ኢዩ።

ናይጀሪያ፡

ምስ እዞን ኣብ ላዕሊ ዝተጠቀሳ ሃገራት ብምዝማድ፣ ናይጀሪያ እውን ኣብ ተመሳሳሊ ኩነታት ኢትዮጵያ ትርከብ። ሃገራዊ መጠን ዝርግሐ 4 ሚእታዊት ኢያ። ይኹን እምበር እቲ ልዕሊ 131 ሚልዮን ዝሰፍሕ ህዝባ ኣብ ግምት ኣእቲኻ ቤት ዝለዓለ ብዝሒ ተሰከምቲ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ከይኖም ዝነበሩ ሰባት ክትከውን ትክእል ኢያ።

ዕምሪ ዜጋታታ ኣብ ኣርባዕታት ኢያ። ካብ 90 ሚእታዊት ንላዕሊ ናይጀሪያውያን ብትሕቲ 2 ዶላር ንመዓልቲ ይነበሩ። ብመሰረት ሓበሬታ UNAIDS፣ ኣብ ናይጀሪያ ዳርጋ 3 ሚልዮን ሰባት ተሰከምቲ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ከይኖም ይነበሩ። ኣቀዲሞም ዝሞቱ 1 ሚልዮን ዝኸታማት ገዲፎ ኢዮም ሓሊፎም። ከም ኣብ ኢትዮጵያ ካብ 1 ሚእታዊት ንታሕቲ ካብ እተን ተሰከምቲ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ከይነን ዝነበራ ኣዴታት ኣብ መደብ ምክልኻል ምምሕላል ካብ ኣደ ናብ ውላድ ይሳተፋ። መጽናዕትታት ከም ዝሕብርዎ ንምክልኻል ዓቢ ዕንቅፋት ከይኑ ዘሎ ትምህርቲ ኢያ። ምኽንያቱ ካብተን ኣብ ክሊ ዕድመ 15ን 24ን ዝርከባ፣ 18 ሚእታዊት ደቂ ኣንስትዮ ጥራሕ ኢያን ንኣገባብ ምክልኻል ኤች.አይ.ቪ ፈልዮን ክርድኣ ዝክእላ።

ህንዲ፡

ብጉዳይ ኤች.አይ.ቪ ብዙሕ ኣቃልቦ ዘይተገብረላ ኣገዳሲት ሃገር ህንዲ ኢያ። ደረጃ መጠን ሃገራዊ ዝርግሐ ትሕቲ 1 ሚእታዊት ይብል። ግና 1 ቢልዮን ብዝሒ ህዝባ ኣብ ግምት ኣእቲኻ 6 ሚልዮን ሰባት ተሰከምቲ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ከይኖም ከም ዝነበሩ ዘረድእ ኢያ።

ዕምሪ ዜጋታት ልዕሊ 60 ዓመት ኢያ። 80 ሚእታዊት ህንዳውያን ግና ብትሕቲ 2 ዶላር ንመዓልቲ ይነበሩ። ቁጽሪ ሕክምናዊ ክንክን ዝረኽቡ ተሰከምቲ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ፣ ልክዕ ከም ኣብ ኢትዮጵያን ናይጀሪያን፣ 7 ሚእታዊት ጥራሕ ኢያ። 1.6 ሚእታዊት ካብ እተን ተሰከምቲ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ከይነን ዝነበራ ህንዳውያን ከኣ ኣብ መደብ ክንክን ምክልኻል ምምሕላል ካብ ኣደ ናብ ውላድ ይሳተፋ።

እቶም ክልተ ኣብዛ ሃገር ዝተራእዩ ኣዎንታዊ ነገራት፡ 1) ብሃገር ደረጃ ዝርእ ምጥቃም ከንዶምን (ካብ 50 ሚእታዊት ንላዕሊ ካብቶም ዘይሰሩዕ መጻምዲ ዘለዎም ይጥቀሙ)፣ 2) ኣብ ዝሰፍሑ ኣሃዱታት እቲ ሕበረት ሰብ ዝቀንፀ ኣብ ምክልኻል ዝዓለመ መደብ ትምህርትን ኢዮም።

ሕቡራት መንግስታት ኣመሪካ፡

ዳርጋ 300 ሚልዮን ሰባት ኣብዛ ሃገር ይነበሩ። ሃገራዊ ደረጃ ዝርግሐ እዚ ሕማም ከኣ ትሕቲ 1 ሚእታዊት ኢያ። ካብ እቶም ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ተሰከምቲ ከይኖም ዝነበሩ 1.2 ሚልዮን ሰባት 70 ሚእታዊት ሕክምናዊ ክንክን ይረኽቡ።

ዩክሬን፡

እዛ ኣካል ምዕራባዊ ክፋል ኤውሮጳ ዝኸነነት ሃገር እዚኣ 46 ሚልዮን ነበርቲ ኣለዉዋ። መጠን ዝርግሐ እዚ ሕማም 1.4 ሚእታዊት ኢያ። ልዕሊ 400,000 ሰባት ተሰከምቲ

ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ኮይናም ይነበሩ። አብዚ ቀረባ ዓመታት ከአ መጠን መልክፍቲ ይውሰኽ ኣሎ። 30 ሚእታዊት ካብ እተን ተሰከምቲ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ኮይነን ዝነበራ ደቂ ኣንስትዮ ኣብ መደብ ምክልኻል ምምሕላፍ ካብ ኣደ ናብ ውላድ ይሳተፋ። ምጥቃም ከንዶም ኣብ ግዜአውያን መጻምዲ ከአ ልዑል ኢዩ። ቦቲ ዘለዎም ወይ ዘለዎን ህሉው ግዜአዊ መጻምዲ ዝተገብረ ኣግምጋም 65 ሚእታዊት ደቂ ኣንስትዮን 73 ሚእታዊት ደቂ ተባዕትዮን ከንዶም ይጥቀሙ። ይኹን እምበር ካብ እቶም ተሰከምቲ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ኮይናም ዝነበሩ 7 ሚእታዊት ጥራሕ ኢዮም ዝተናውሐ ሕክምናዊ ክንክን ኣንጻር እዚ ሕማም ዝረኽቡ።

ታይላንድ፡

ታይላንድ ዳርጋ 65 ሚልዮን ነበርቲ ኣለዉዋ። 32 ሚእታዊት ካብኦም ከአ ብትሕቲ 2 ዶላር ንመዓልቲ ይነበሩ። ልዕሊ ፍርቂ ሚልዮን ዜጋታት ተሰከምቲ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ኮይናም ይነበሩ። መጠን ዝርግሐ እዚ ሕማም ኣብ ጎልማሳታት ታይላንድ 1.4 ሚእታዊት ኢዩ።

አብዚ ኣዋን፡ 30 ሚእታዊት ካብ እተን ተሰከምቲ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ኮይነን ክወልዳ ትጽቢት ዝግበረለን ደቂ ኣንስትዮ ኣብ መደብ ምክልኻል ምምሕላፍ እዚ ሕማም ይነጥፋ። 60 ሚእታዊት ካብ እዞን ተሰከምቲ ኮይነን ዝነበራ ድማ ዝተናውሐ ሕክምናዊ ክንክን ኣንጻር እዚ ሕማም ይረኽባ።

ብራዚል፡

አብዚ ግዜ እዚ፡ ብራዚል ልዕሊ 185 ሚልዮን ህዝቢ ኣለዋ። መጠን ዝርግሐ ኣዚ ሕማም ከአ 0.5 ሚእታዊት ኢዩ። ኣምሪ ዜጋታት 70 ዓመት ኢዩ። 22 ሚእታዊት ህዝባ ግና ኣብ ትሕቲ መዐቀኒ ድኽነት ይነበር። ትሕቲ ክልተ ዶላን ንመዓልቲ ማለት ኢዩ። 620,000 ብራዚላውያን ተሰከምቲ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ኮይናም ከም ዝነበሩ ይግመት። ይኹን እምበር ካብ እተን ተሰከምቲ እዚ ሕማም ኮይነን ዝነበራን ኣዴታት ክኸፍ ዝጽበያን ደቂ ኣንስትዮ 60 ሚእታዊት ኣብ መደብ ምክልኻል ምምሕላፍ ካብ ኣደ ናብ ውላድ ይሳተፋ።

ኡጋንዳ፡

ዳርጋ 29 ሚልዮን ኡጋንዳውያን ኣብታ ሃገር ይነበሩ። መጠን ዝርግሐ ኤች.አይ.ቪ ትሕቲ 7 ሚእታዊት ኢዩ። ዕምሪ ዜጋታት ኡጋንዳ ከባቢ 50 ዓመት ይበጽሖ። ኣብዛ ሃገር 1 ሚልዮን ሰባት ተሰከምቲ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ኮይናም ይነበሩ። ብተወሳኺ፡ ብሰንኪ ኤይድስ ዘኸቲሞም ዝተረፉ ዳርጋ 1 ሚልዮን ምዃናም ይእመን። ካብ እዚኣቶም 100,000 ቁልዑ ተሰከምቲ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ኮይናም ይነበሩ።

12 ሚእታዊት ካብ እተን ኣዴታት ክኸፍ ዝጽበያ ተሰከምቲ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ኮይነን ዝነበራ ኣብ መደብ ምክልኻል እዚ ሕማም ዝቀንዕ ክንክን ይዋስኦ። ብመሰረት UNAIDS፡ 50 ሚእታዊት ካብ ተሰከምቲ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ኮይናም ዝነበሩ ኣንጻር እዚ ሕማም ዝዓለመ ሕክምናዊ ክንክን ይረኽቡ። ዘይስሩዕ ጾታዊ ርክብ ብደቂ ተባዕትዮ ልዑል ኮይኑ ምጥቃም ከንዶም ግና ልዕሊ 50 ሚእታዊት ኢዩ።

ንምንታይ ኢዩ አገዳሲ ጉዳይ ኩይኑ፤

ምልባዕ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ካብ ዝፍልም ብዙሓት ጌጋታት ፈጸምና ኢና። ካብ ጌጋና ከኣ ክንምሃር ኣሎና። ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ፈውሲ የብሉን። ብዛዕባ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ኩሉ ሃገር ኣይተፈልጠን። ገና ኣብ መጽናዕቲ ዘለዉ ሃገራት ኣለዉ። እዚ ሰሚናር እዚ ዝኣምነሉ እውን ኩሎም መልሰታት ከም ዘይረኽቡ ኢዩ። ስለዚ ከኣ እዚ ሕማም ዘህልቆ ዘሎ ሂወት ኣብ ቀጻሊ ንምግትኡን ምክልኻሉን ትምህርቲ ኣገዳሲ ይኸውን።

ኣብ ሕብረተ ሰብ ዘለዎ ጽልዋ ተዘራብሉ ኢዩ። ይኹን እምበር ኣብ ሓደ ሕብረተ ሰብ ኣገዳሲ ኩይኑ ዝስምዓካ እንታይ ኢዩ፤ በዚ ቫይረስ ዝስዕብ ንነዊሕ ግዜ ዝቐጽል ዕንወትን ዝለዓል ጽልውኡ ኣብ ሕብረተ ሰብን እንታይ ኢዮም፤

ሓሳባት፡

1. ምክሳር ስራሕ፡ (ቁጠባዊ ጽልዋ) የስዕብ።
2. ዝኸትምና፡ (ምስኣን ወለዲ፡ ትምህርን ኣሉታዊ ጽልዋ ኣብ መጻእን) ኣብ ሕብረተ ሰብ ዝገድፎ ዝኸፍኦ ስምብራት ኢዩ።
3. ምሕጻር ዕምራ፡ ንምንገር ጉዳያት ቲቢ፡ ምድኻም ሕክምና (ሆስፒታላት ብምሉእ ዓቕመን ኣብ እዚ ሕማም የድህባ) ጠንቂ ኢዩ።
4. ስራሕ ኣልቦነት፡ ዝሓመሙን ንዝሓመሙ ዝኣልዩ ኣባላት ስድራ ቤትን ከይሰርሑ ዕንቅፋት ይኸውን።
5. ልዑል ወጻኢ ንሕክምና፡ ሓፈሻዊ ፊናንሳዊ ክሳራ ስድራ ቤት ናብ ካልእ ተወሳኺ ጸገማት የምርሕ። ጉድለት መግብን ሕጽረት ዝተፈላለዩ ምንጫ ኣገልግሎትን ከም ትምህርቲ፡ ሕክምናዊ ኣገልግሎት፡ ምውፋር ቁልዑ ኣብ ስራሕን ሞትን የስዕብ።
6. ብሰንኪ እዚ ሕማም ዝስዕብ ማሕበራዊ ተነጽሎ ናብ ኣድልዎ የምርሕ።
7. ናብ ግጉይ ኣረዳድኣ ዘምርሑ ጽውጽዎያት፤ ሕጽረት ሓበሬታ እውን ናብ ዝለዓለ ዝርግሐ ተነጽሎ የምርሕ።
8. ኣብ ኣፍራዩ ዕድመ ዘሎ ህዝቢ ይጽሎ። ክሳራ ኣብ እቶትን ምህርትን ኣብ እቶም ኣብ ንጡፍ ጸታዊ ርክብ ዝዋስኡን ሰባትን የኸትል።
9. ኣሎ ዝብሃል ሃብቲ ኣብ ሕክምናን ምክልኻልን ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ይውዕል። ካልኣት ጉዳያት ድማ ይጉሰዩ። ኤች.አይ.ቪ ንነብሲ ወክፍ ሰብ ኢዩ ዘጥቅዕ - ሃብታም ድኻ፡ ብዙሓት መጻምዲ ዘለዎም ሰባት ወይ እውን ንፈለማ ግዜኦም ጸታዊ ርክብ ዝፍጽሙ፡ ወዘተ...

ታሪኽ ሕክምና ጸረ እዚ ቫይረስ፡

ሓደ ካብቶም ዝተመዘገቡ ዓበይቲ ዓወታት ኣንጻር ምልባዕ እዚ ዓለም ለኻዊ ሕማም፤ ምምዕባል ሕክምናዊ ክንክን ኢዩ። ብርግጸ እዚ ምዕባል እዚ ዝዓበየ ዓወት ኢዩ። ኣብዚ ግዜ እዚ ብሚልዮናት ጽቁጽ ሰባት ጥዕና ረኽቦም ክነብሩ ኣኸኢልዎም ኢዩ። ዝውሃቡ ሕክምናዊ ክንክናት ኣንጻር እዚ ቫይረስ እኳ እንተ ተባህሉ ክፍውስዎ ኣይከኣሉን። ንኤች.አይ.ቪ ተሰኪሙ ዝነበር ሰብ ወይ ንኤይድስ ዘለዎ ዕድመ ንምንዋሕ ጥራሕ ይሕግዙ። ናብ እቶም ኣዝዮም ዝደልይዎ ንምብጻሕ ጸገም ብምህላዉ ግና ክሳራ ኢዩ። ዝወሃቡ ክንክናት ንነዊሕ ግዜ ዝቐጽሉን ሓደ ሓደ ግዜ እውን መደብ ከተትሕዞም ኣጸጋሚ

ብምጃኑን ገለ ካብ ጎድናዊ ድኸመታት ኢዩ። እቲ ዝግበዩ ጸገም ናይ እቶም ነዚ ሕክምናዊ ክንክን ዝደልዩ ከኣ ክረኽቡዎ ዕድል ምስኣንን ክብሪ ዋጋን ኢዩ።

እዞም ሕክምናዊ ክንክናት ፈለግ ክምዕብሉ ከለዉ፣ እቲ ፍቓድ ትካላት መድሃኒ ኢየን ሒዘንኡ። እዚ ማለት ከኣ ነቲ መድሃኒት ስለ ዝመሃዛ ካልኣት ኩባንያታት ነቲ መድሃኒ ከፍርይኦ ኣይከኣላን። እዚ ናይ ፍቓድ ሕገ ብTRIPS (መሰል ንግዳዊ ዋንነት ምሁራዊ ምህዞን) ዝፍለጥ ኣህጉራዊ ውዕል ዝድገፍ ኢዩ። ብምኽንያት ከም ዚኣቶም ዝኣመሰሉ ሕጋዊ ውዕላት መድሃኒት ዘፍርያ ኩባንያታት ንተጠቀምቲ ዝመሰለም ዋጋ ክሸንፍ፣ ክውስናን ከኸፍላን ክኢለን። ስለ ዝኹነ ኣብ 1990ታት ዋጋ እዚ ዓይነት ሕክምናዊ ክንክን US\$10,000 ንዓመት ነይሩ።

ጉዳይ ዋጋ እዞም ሕክምናዊ መድሃኒታት ኣካታዕን ዓቢ ንግድ ኩይኑን ምጽንሑ ጥራሕ ዘይኩነ ምስ ኣህጉራዊ ፖለቲካ እውን ተኣሳሲሩ ኢዩ። ብሓደ ሸነኽ ዝጸንሐ ሞጎተ ግናኽ ብንጠፋት ተጣበቅቲ ኤይድስ፣ ዘይመንግስታዊ ትካላት፣ ተሰከምቲ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤይድስ ኩይኖም ዝነበሩ ዝምጎታ ዝነበራ ከም መንግስቲ ሕቡራት ሃገራት ኣመሪካ፣ ኣህጉራዊ ትካል ንድግን ነጋዶ እዚ መሃኒት ዘፍርያ ትካላትን፤ ቦቲ ሓደ ወገን ከኣ መርገጺ መንግስቲ ብራዚልን ኢዩ።

ብራዚል፡

ኣብ ብራዚል ንፈለግ ኣዎንታዊ ተርእቶ መርመራ ኤች.ኣይ.ቪ ዝተወስደሉ ኣብ 1980ታትን ኢዩ። ህጹጽ ግብረ መልሲ ኣንጻር እዚ ሃገራዊ ብድሆ፣ ንኣሸቱ ውድባት ተፈጠረን። ዝግበዩ ክፋል ሰዓብቲ ሃይማኖት ካቶሊክ ዝጠራነፈ ትዕይንቲ ህዝቢ ተኻይዱ። እቲ ዝተኻየደ ሰልፊ፣ መንግስቲ ብራዚል ኣብ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤይድስ ዝነበሮ ኣተሓሕዛ ንኸማሓይሽ ዝጠልብን ጽዑቅ መደብት ትምህርታዊ ምንቕቓሕ ንኸካየድ ዝጽውዕን ኢዩ ነይሩ።

እቲ መንግስቲ ድማ ዋጋ ከንዶም ኣብ ብሕሳርን ብሚልዮናት ከንዶም ብነጻ ብምዝርጋሕን ግብረ መልሲ ኣርኣዩ። እዚ ከኣ ኣዎንታዊ ጽልዋ ነይርዎ። ኣብ 1999፣ ምጥቃም ከንዶም ካብ 4 ሚእታዊት ናብ 48 ደይቡ። ብዝተገብረ ቀጻሊ ጸቕጢ፣ ፕረሲደንት እታ ሃገር ሓደ ሕገ ኣመሓላፊ። ተሰከምቲ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤይድስ ኩይኖም ዝነበሩ ሰባት ብነጻ ክሕከሙ ማለት ኢዩ። እዚ ዝለዓለ ትእዛዝ ንምትግባር፣ መንግስቲ ብራዚል ኣህጉራዊ ሕጋጋት ጥሒሶ ሓገዙቲ ዝኹኑ መድሃኒታት ኣብ ምፍራይ በይናዊ ስጉምቲ ወሲደኡ። ከም ውጽኢቱ ከኣ ኣብ ሓንቲ ኣዝያ ዝተጠቐዐት ከተማ፣ ብሰንኪ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤይድስ ዝሰዕብ ሞት ብ54 ሚእታዊት ጎዲሉ።

ምጥሓስ እዚ ኣህጉራዊ ሕገ ብዓባይቲ ትካላት ንግድ ኣይተደገፈን። ኣብቲ ጊዜ እቲ ትካላት ንግድ ጥርግኑን ናብ ኣህጉራዊ ትካል ንግድን መንግስቲ ሕቡራት ሃገራት ኣመሪካን ኣቕሪቡን። ብራዚል፣ ምፍራይ እዚ ኣገዳሲ መድሃኒት ደው ከተብል ጠሊቡን። ነቲ ክቡር ሕክምናዊ መድሃኒት ክንክን ንምምዕሉ፣ ምርምርን ምፍራዩን ዝግበር ጻዕርን ወጻኢን ልዑል ብምጃኑ ነቲ ዝሰልዎ ዋጋ ምኽኑይ ክገብርኦ ሞጊተን።

ነዚ ሞገተ እዚ ንምምካት ብራዚል ኣብቲ ሰነድ TRIPS ሓደ ቀዳድ ረኺባ። ዋንነት ብዘይገድስ፡ ሃገራት ኣብ ግዜ ህጽጽ ሓደጋ ሓጋዚ ዝኸነ መድሃኒት ክፍርያ ፍቐድ ምጅኑ ኢዩ።

ብራዚል፡ ካልኣት ኣብ ምምዕባል ዝርከባ ሃገራት እውን ካብቲ ዘመዝገቡዎ ዓወት ክምሃራ ዓቢ ዕድል ከፊታ ኢያ። እዚ መድሃኒት ንክፍርያ፣ ዘለዎ ዘመናኢ ምዕቡል መሳርሒ ተክኖሎጂን ኣሰልጠንትን ለጊሳ።

ብራዚል፡ ካልኣት ኣብ ምምዕባል ዝርከባ ሃገራት እውን ካብቲ ዘመዝገቡዎ ዓወት ክምሃራ ዓቢ ዕድል ከፊታ ኢያ። እዚ መድሃኒት ንክፍርያ፣ ዘለዎ ዘመናኢ ምዕቡል መሳርሒ ተክኖሎጂን ኣሰልጠንትን ለጊሳ።

ደቡብ ኣፍሪቃ፡

ብመንጽር እዚ፡ መንግስቲ ደቡብ ኣፍሪቃ ዝሃቦ ግብረ መልሲ ክሳብ ክንደይ ነታ ሃገር የድምያ ወይ እውን ብኣሻሓት ዝቁጽሩ ነበርቲ ይድሕኑን ክንምልከት ንክእል። ደቡብ ኣፍሪቃ ዝሓየለ ትካላት መፍረ መድሃኒት ዘለዎ ሃገር ኢያ። ብተወሳኺ፡ ምስ ካልኣት ሃገራት ብምንጽጻር ዝለዓለ ዓመታዊ እቶትን ኣብ ኣፍሪቃ ኣዝዩ ዝሓየለ ቁጠባ ዘለዎን ኢያ።

ኣብ ግዜ መሪሕነት ማንዴላ፡ ዝርግሐ ኤች.አይ.ቪ 8 ሚእታዊት ነይሩ። ኤምበኪ ኣብ ስልጣን ምስ መጽኢ ብዙሕ ለውጢ ኣይተራእየን። ምልባዕ ንሂሩ። ኣብ 2001፡ ዝርግሐ እዚ ሕግም ናብ 20 ሚእታዊት ደይቡ። ነዚ ግብረ መልሲ ንምሃብ ከኣ ኤምበኪ ሓደ ኣካታዒ ዝኸነ ስጉምቲ ወሲዱ። ጠንቂ ኤይድስ ኤች.አይ.ቪ ኣይኮነን ኢሉ ዝምገት ኣመሪካዊ ሊቕ ወይ ሳይንቲስት ቆጶሩ። እዚ ሊቕ ነዚ ዓውዲ ዘይመልክዑ ኣትሒዞም። ኤምበኪ ዝወሰዶ ስጉምቲ ኣህጉራዊ ሕበረተ ሰብ ኣይተቀበሎን።

ኣብ 2000፡ ዓለም ለኸ ኮንፈረንስ ኤይድስ ኣብ ዱርባን ደቡብ ኣሪፍቃ ተኻይዱ። ኣብዚ ግዜ እዚ ከኣ ኢዩ እቶም ካብ ኩሉ ክፍላተ ዓለም ዝተኣኻኸቡ 5,000 ሊቃውንቲ ኤች.አይ.ቪ ጠንቂ ኤይድስ ምጅኑ ዝፈረሙሉ ኣዋጅ ዱርባን ተሰጊዱ።

ኣብ 2002፡ መንግስቲ ደቡብ ኣፍሪቃ ቦቲ ተሰከምቲ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስን ዘይመንግስታዊ ትካላትን ኣብ ቤት ፍርዲ ዘቕረብዎ ጥርግን ተረቲዑ። እዚ ከኣ ሕክምናዊ ክንክን ከም ዝሰርሕን ጠቃሚ ምጅኑን ክእመኑ ኣገዲድዎም። መንግስቲ ዝፈለገ ግብረ መልሲ ከኣ መደብ ሕክምናዊ ክንክን ንምክልኻል ምምሕልላፍ ኤች.አይ.ቪ/ኤይድስ ካብ ኣደ ናብ ውላድ ኢዩ። ኩለን ሆስፒታላ ድማ ነጻ ሕክምና ክህባ ጀሚረን።